

Yayın Geliş Tarihi/Submission Date: 04.10.2017
Yayına Kabul Tarihi/Acceptance Date: 04.12.2017

Umut UZER *

KUDÜS ŞEHRİNİN FİLİSTİN, İSRAİL VE BİRLEŞMİŞ MİLLETLER AÇISINDAN SİYASİ ÖNEMİ

Öz: Tek tanrılı dinler açısından kutsal olarak kabul edilen Kudüs şehrinin günümüzde İsrail ile Filistinliler arasındaki siyasi çekişmenin merkezinde olduğunu söyleyebiliriz. Her iki toplumun da şehri kendi başkentleri olarak görmesi sebebiyle İsrail-Filistin anlaşmazlığının çözümünün önündeki en önemli konu olarak Kudüs şehrindeki egemenlik meselesi durmaktadır. Bu çalışmada tarafların ve uluslararası toplumun Kudüs'e bakışları ayrıntılı bir analize tabi tutulacak, diğer bir deyişle siyasi bir sorun olarak Kudüs şehri tahlil edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kudüs, BM, Corpus Separatum, İsrail-Filistin Uyuşmazlığı

THE POLITICAL SIGNIFICANCE OF THE CITY OF JERUSALEM FOR PALESTINE, ISRAEL AND THE UNITED NATIONS

Abstract: The sacred city of Jerusalem lies at the heart of the political conflict between Israel and the Palestinians. The fact that both societies consider the city as their respective capitals necessitates the resolution of the divergent claims of sovereignty on Jerusalem as the key for the overall settlement of the Arab-Israeli conflict. This study addresses the positions of both parties as well as the international community on Jerusalem, which will be analyzed in an in-depth manner, evaluating Jerusalem as a political dispute according to the different protagonists.

Key Words: Israel, Jerusalem, UN, Corpus Separatum, Israeli-Palestinian Conflict

* Doç. Dr. Umut Uzer, Fen-Edebiyat Fakültesi İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü
İstanbul Teknik Üniversitesi, uuzer@itu.edu.tr

Giriş: Çatışan Milliyetçilikler ve Paylaşılamayan Kutsal Şehir

Filistin Arap milliyetçiliği ile Siyonizm arasındaki aynı toprak üzerindeki taleplerin merkezinde Kudüs şehri yatmaktadır. Her üç semavi dine göre yani Musevilik, Hristiyanlık ve Müslümanlık için mukaddes kabul edilen Kudüs, siyasi bir sorun olarak Filistinlilerin ve İsraililerin günümüzdeki milliyetçi çatışmalarında her iki tarafça başkent olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmada Arapların, İsraililerin ve uluslararası toplumun şehir üzerindeki siyasi tasavvurları siyasetçilerin demeçleri ve parlamentolar ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi gibi siyasi kurumların kararları üzerinden tahlil edilecektir.

Osmanlı İmparatorluğunun uzun bir dönem yönetimi (1517-1917) altında kalan Filistin ve Kudüs, Siyonizm'in 19. yüzyılda ortaya çıkışıyla beraber bu ideolojik akımın destekçileri tarafından arzulanan bir toprak olmaya başlamıştır. Dünya Siyonist Örgütünün kurucusu Theodor Herzl'in Sultan II. Abdülhamid ile 17 Mayıs 1901 tarihinde İstanbul'da görüşmesi ve amacına ulaşmak için 1896-1902 arası beş kere payitahtı ziyaret etmesi¹ diplomatik yollarla Filistin'de bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamaktaydı. Bu konuda başarılı olamayan Herzl, 1904 yılında öldükten sonra ardında bir örgüt ve daha önemlisi Yahudi devleti kurma fikrini bırakmıştı.

Bölgeye olan Yahudi göçleri 1882 yılında başlamış olsa da İngiltere 1917 yılında Filistin'i ele geçirdikten sonra aynı yıl Balfour Deklarasyonunu yayınlamış ve açıktan Filistin'de bir Yahudi milli yurdu (Jewish National Home) kurulması sözünü vermişti. Gerçi bu kavramın içeriği belirsiz olsa da manda döneminde Yahudi göçüne izin veren İngiltere, özellikle 1939 yılındaki Beyaz Dosya (White Paper) ile bu göçü ciddi manada kısıtlamıştır. Bunun sonucu olarak da Yahudi yeraltı örgütleri Irgun (Irgun Zvai Leumi- Ulusal Askeri Örgütü) ve Lehi (Lohamei Herut Israel- İsrail Özgürlük Savaşçıları)

¹ Vahdettin, Engin, *Pazarlık: İkinci Abdülhamid ile Siyonist lider Dr.Theodore Herzl Arasında Geçen "Filistin'de Yahudi Vatanı" Görüşmelerinin Gizli Kalmış Belgeleri* (İstanbul: Yeditepe, 2010), 62.

İngiliz askerlerini öldürmüş, Kudüs'teki King David Hotel binasındaki İngiliz askeri karargâhını da bombalamıştı. Tabi buna karşılık İngilizler de bu örgüt mensuplarını tutukluyor, işkence hatta infaz ediyordu. Ayrıca Filistinli Araplar ile Yahudiler arasında da çatışmalar yaşanmıştır. Bu nedenle iki halkın vatan talepleri sonucu ciddi bir çekişme ortaya çıkardı. İngiltere artık sömürge imparatorluğunu tasfiye etmesinin gerekliliğine kani olunca 1947 yılında, Filistin'de aynı Hindistan'dan çekilip bu ülkenin Hindu Hindistan ve Müslüman Pakistan olarak iki bağımsız devlete bölünmesine benzer bir süreç başlatıyordu. Şöyle ki, aynı yıl BM tarafından Filistin'in bir Arap ve bir Yahudi devleti olarak taksime tabi tutulması kararlaştırılmış, Kudüs'ün ise BM yönetimi altına bırakılması önerilmişti.

İsrail'in Kuruluşu ve Kudüs'ün Başkent Olarak İlanı

Asırlar boyunca Musevi dininde Kudüs yönüne dönüp dua etme geleneği olduğu için ve kutsal kitaplarında “Yeruşalayim” olarak adlandırdıkları kent, merkezî bir yer tuttuğu için dini bir sembol olan Kudüs'ü Siyonist hareket millileştiriyor ve aynı zamanda Siyon adıyla da anılan şehri Yahudi halkı için geri dönülüp yerleşilecek bir hedef olarak gösteriyordu.

Kudüs, aslında Yahudiler için birbiriyle örtüşen üç mekâna işaret eder: Kudüs'te bulunan Siyon Tepesi, Kudüs şehri ve bütün İsrail toprakları.² Dolayısıyla hem belli bir toprağa ait olan hem de dini metinlerinde çokça rast gelinen bu terimi kendi milliyetçi akımları için kullanmayı uygun görmüşlerdir.

1948'de kurulduğundan bugüne kadar hala İsrail'in kesin kabul görmüş ve tanınmış toprakları bulunmamaktadır.³ Yine de 1967 savaşı öncesi sınırlarının büyük ölçüde uluslararası toplum tarafından kabul edildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu savaşta ele geçirdiği Doğu

² Israel Eldad, ve Aryeh Eldad, *The Challenge of Jerusalem: Betwixt Thicket and Altar*. (Simanei Dfus., Basım yeri ve tarihi yok), 244.

³ Itzhak Galnoor, *The Partition of Palestine: Decision Crossroads in the Zionist Movement*. (Albany: State University of New York Press, 1995), 1.

Kudüs, Batı Şeria ve Golan Tepeleri için böyle bir durum söz konusu olmayıp, dünyadaki yaklaşım, Golan hariç, bu toprakların gelecekte kurulacak bir Filistin Devleti'nin toprakları olması gerektiği şeklindedir. Tabi Filistinlilerin taviz vermesi durumunda bu duruma çoğu ülkenin karşı çıkmayacağı aşikârdır. Ayrıca İsrail 1967'de ele geçirdiği Sina Yarımadasından kademeli bir şekilde 1982'de çekilmiş, Gazze Şeridinden ise 2005'de ayrılarak her iki bölgede de bulunan İsrail yerleşimlerini boşaltmıştır.

Yakın tarihe baktığımız zaman İsrail 14 Mayıs 1948 tarihinde bağımsızlığını kazandıktan sonra Eylül 1948'de Yüksek Mahkemesini Kudüs'te açıyor, aynı yılın Aralık ayında ise bütün bakanlıklarını bu şehre taşıyordu. 13 Aralık 1949'ta İsrail Başbakanı David Ben Gurion İsrail Parlamentosunda (Knesset) yaptığı bir konuşmada Kudüs'ün İsrail Devleti'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu ve bu şehrin her zaman İsrail'in başkenti olarak kalacağını ifade ederken, Knesset, şehri İsrail'in başkenti olarak ilan ederek ilk toplantısını 26 Aralık'ta Kudüs'te yapmıştır. Daha sonra Başbakanlık Ofisi Tel Aviv'den Kudüs'e taşınmış,⁴ böylece Tel Aviv'de kalan Savunma Bakanlığı ve Genel Kurmay Başkanlığı dışındaki devlet kurumlarının hepsi Kudüs'te yer almıştır.

İlaveten, şehir üzerindeki tarihi iddialar açısından İsraili siyasetçilerin demeçlerine bakmak yeterlidir. Örneğin, 19 Ocak 1950 tarihinde İsrail Kudüs'ü başkent olarak ilan ederken Başbakanları David Ben Gurion, Kudüs'ün Kral David (Hz. Davud) tarafından başkent yapıldığını söylemiştir.⁵ Ayrıca, İsrail'deki mutabakatı

⁴ Moshe Hirsch, Deborah Housen-Couriel ve Ruth Lapidoth. *Whither Jerusalem? Proposals and Positions Concerning the Future of Jerusalem*. (Lahey: Martinus Nijhoff Publishers, 1995), 5. Ayrıca bkz., The Status of Jerusalem. Prepared for, and under the guidance of, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the. (New York: Palestinian People, 1979), 10. Ben Gurion'un "İsrail'in her zaman tek başkenti vardı- Ebedi Kudüs. İlelebet Kudüs'ün başkent olarak kalacağına inanıyorum" sözleri için bakınız Ruth Lapidoth ve Moshe Hirsh, *The Jerusalem Question and its Resolution: Selected Documents* (Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994), 83. Ayrıca, Umut Uzer, *Jerusalem: A Study on the Holy City within the Context of the Arab-Israeli Conflict*. (Ankara: ODTÜ, 1997), 73.

⁵ Hasan bin Talal, *A Study on Jerusalem*, (Londra: Longman, 1979), 38

anlatması bakımından 1965-1993 yılları arasında Kudüs Belediye Başkanlığı yapmış Teddy Kolek'in sözleri açıklayıcıdır. Bazı İsraililerin Golan Tepelerini veya Batı Şeria'yı bırakmaya gönüllü olduklarını söyleyen politikacı, konu Kudüs'e geldiği zaman burayı tahliye etmeyi kabul edecek tek bir İsrailinin bile olmadığını ifade etmiştir.⁶ Benimle yaptığı bir mülakatta da şehrin Yahudilerin 3 bin yıllık başkenti olduğunu belirtirken, Kudüs'ün Araplar veya Müslümanlarca hiç başkent yapılmadığını söylemiştir. Araplara en fazla yerel özerklik verilebileceğini vurgulayan Kollek, Ebu Dis gibi şehrin hemen dışındaki bir mahallede Filistin siyasi temsili⁷ olabileceği üzerinde durmuştur. Buna mukabil, Filistin Ulusal Yönetiminde bakanlık yapan ve kendisi de köklü Kudüslü bir aileye mensup Faysal Hüseyini ise Kudüs'ün Filistinlilere ve İsraililere açık bir şehir olması gerektiğini söylerken, aynı zamanda her iki halkın da başkentleri olmasını öngördüğünü vurgulamıştır. Ayrıca şehirde iki ayrı belediye ve polis gücünün kurulup iki yönetimin koordinasyonunu sağlayacak bir şemsiye teşkilatın da gerekliliğini ifade etmiştir.⁸

Yine İsrail'in kuruluş yıllarına ve Filistin topraklarının İsrail ve Ürdün tarafından paylaşılma sürecine dönersek, İsrail Batı Kudüs'te gücünü pekiştirirken, 1950 yılında Ürdün Doğu Kudüs'ü ve Batı Şeria'yı kendi topraklarına katıyor ancak Arap Birliği bu ilhak kararını benimsemiyordu. Kudüs bağlamında daha da önemli gelişmeler 1967 Altı Gün Savaşı esnasında yaşanmış ve İsrail, karşısındaki Arap devletlerini mağlup ederek Doğu Kudüs ile Batı Şeria'yı işgal etmişti. Hemen kısa bir süre sonra da yasama organınca hükümete, İsrail'in "hukukunu, yargısını ve yönetimini" "İsrail Vatanı" (Eretz Israel) olarak tanımladığı Filistin topraklarına genişletme yetkisi veriliyordu. 27 Haziran 1967'de verilen bu yetkiyi İsrail hükümeti bir gün sonra yürürlüğe koyuyor böylelikle İsrail kanun, yargı ve yönetimi Doğu

⁶ Hasan, *A Study on Jerusalem*, 60

⁷ Teddy Kolek ile 14 Temmuz 1996 tarihinde Kudüs'ün Talpiot semtinde mülakat, Uzer, *Jerusalem*, 5

⁸ Faysal Hüseyini ile 4 Temmuz 1996 tarihinde Ramallah yakınlarındaki Ayn Siniya'da mülakat, Uzer, *Jerusalem*, 93-94.

Kudüs’e genişletiliyordu.⁹ Böylelikle Kudüs İsrail kanunları ve siyaseti açısından birleştirilmiş, Doğu Kudüs ilhak edilmiş oluyordu.

Dönemin İsrail Savunma Bakanı Moşe Dayan ise daha savaş esnasında Kudüs’ün kurtarıldığını, bölünmüş şehrin tekrar birleştirildiğini, İsrail’in başkenti olan şehirden hiçbir zaman ayrılmayacağını ilan etmişti. BM Genel Kurulu ise hemen 2253 sayılı kararı alarak İsrail’in şehrin statüsünü değiştirmeye yönelik çabalarının geçersiz olduğunu dünyaya deklare etti.¹⁰

İsrail Başbakanı Levi Eşkol ise Ağlama Duvarına gelip Kudüs’ün “İsrail’in ebedi başkenti” olduğunu dünyaya ilan ediyordu. Asırlar boyunca Kudüs hasretiyle yaşayan tüm nesilleri temsilen bu sözleri söylediğini ifade eden Eşkol¹¹ aslında İsrail’in resmi pozisyonunu ortaya koymuştu.

Altı Gün Savaşından 13 yıl sonra, 30 Temmuz 1980 yılında İsrail Parlamentosu tarafından kabul edilen *Temel Kanun: İsrail’in Başkenti Kudüs* adlı kanun hem Birleşmiş Milletler, hem de dünyadaki devletlerin tamamı tarafından reddedilmiştir. Bu kanuna göre İsrail nezdinde “Kudüs tam ve birleşik olarak İsrail’in başkentidir”.¹² Fakat buradaki önemli nokta, kanunun yeni bir karar veya bir statü değişikliği olmayıp Batı Kudüs için 1948’den beri var olan ve Doğu Kudüs için ise 1967’den beri uygulan politikanın dünyaya ilanıdır. Ayrıca bu İsrail hükümetlerinin gelecekte bu şehir üzerinde pazarlığa girişmelerini engelleyici veya en azından zorlaştıracı bir adımdır.

Tekrarlamak gerekirse 30 Temmuz 1980’de çıkan Kudüs kanunu Kudüs’ün İsrail’in başkenti olduğunu deklare etmiştir. Dolayısıyla bu kanun ile şehrin statüsü İsrail açısından değişmemiş,

⁹ Hirsch, *Whither Jerusalem?*, 6-7. Aynı zamanda belediye sınırları genişletiliyor ve Arap mahalleri Kudüs belediyesinin sınırlarına katılıyordu. Harita için bkn. Hirsch, *Whither Jerusalem?*, 8. İsrail Kanunlarını Doğu Kudüs’e (tüm Eretz İsrail’e) genişleten kanunun metni için bakınız Ruth Lapidoth ve Moshe Hirsch. *The Jerusalem Question and its Resolution*, 167.

¹⁰ *The Status of Jerusalem*, 17.

¹¹ Eldad, *The Challenge of Jerusalem*, 261.

¹² Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 322.

kendileri açısından ilhak zaten kademeli olarak 1948 ve 1967 yıllarında gerçekleşmişti. Birleşmiş Milletler bu kararı geçersiz sayarak bütün ülkeleri diplomatik temsilciliklerini Kudüs'ten tahliye etmeye çağırıştır. Zaten çoğu devletin büyükelçilikleri de Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanımadıkları için Tel Aviv'dedir. El Salvador ve Kosta Rika önce büyükelçiliklerini boşaltsalar da 1984 yılında tekrar Kudüs'te büyükelçilik açtılar.¹³ Fakat dünyadaki genel akıma karşı atılan bu adımlar uzun süreli olmamış, her iki ülke de uluslararası topluma uyararak büyükelçiliklerini Tel Aviv'e geri taşımıştır.¹⁴ BM bu bağlamda 21 Aralık 2017'de aldığı karar dâhil olmak üzere 1947'den beri önemli kararlar almıştır. Aşağıda bazıları üzerinde duracağımız üzere bunlar arasında yer alan 181, 194, 303, 2253, 38/180, 10/22 sayılı kararlar, mültecilerin hukukunu ilgilendiren ve İsrail işgalinin "uluslararası hukuk ile ilgili BM kararlarına aykırı ve yasadışı" olduğuna dair çeşitli kararlardır. Bunlardan sonuncusu ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs'ün İsrail'in başkenti olduğuna dair aldığı karardan sonra 21 Aralık 2017'de alınmış ve tüm üyelere Kudüs'te diplomatik misyon kurmaktan kaçınma çağrıları yapılmıştır.

Uluslararası toplumun pozisyonu aşağıda tartışılacağı için burada bu konuya girmemekle beraber, İsrail kanunları ve mahkemeleri açısından Doğu Kudüs İsrail toprağı olarak tanımlanıyordu¹⁵. İlaveten, İsrail siyaseti ve toplumunda da Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak kalması konusunda bir mutabakat mevcuttur. Onlar açısından ancak Ebu Dis gibi dış mahallelerde, hatta Şuafat ve belki Şeyh Cerrah gibi merkeze daha yakın mahallelerde Filistinlilerin başkent kurması kabul edilmektedir. Ancak bu durum yine de Mescid-i Aksa, Kubbetü's-Sahra ve Ağlama Duvarı gibi kutsal mekânların bulunduğu Kudüs'ün eski şehir (Ha-ir ha-Atika veya el-kuds el-Atika) denilen kısmı konusunda anlaşmaya varmanın çok daha zor olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.

¹³ Hirsch, *Whither Jerusalem?*, 10.

¹⁴ <https://www.timesofisrael.com/el-salvador-denies-claims-it-is-moving-embassy-to-ramallah/> (erişim tarihi 2 Ekim 2017)

¹⁵ Hirsch, *Whither Jerusalem?*, 22-23.

Yukarıdaki tartışmalardan anlaşılacağı üzere, İsrail'in Kudüs'e yaklaşımı kendilerinin bölünmez başkenti olduğu şeklindedir. Aslında bu pozisyonu şehir tabelalarında bile görebiliriz. Kudüs'e araçlarla yaklaşırken tabelalarda İngilizce "Jerusalem", İbranice "Yeruşalayim" yazarken Arapça "Ur Şalim, el-Kuds" yazmaktadır. Arapça el-Kuds veya el-Kuds eş-şerif olarak tanımlanan şehrin isminin tabelalara Arapça olarak İbraniceye benzer bir şekilde Ur Şalim olarak yazılması ve el-Kuds'ü parantez içine alması aslında İsrail'in Kudüs'ün Arap karakterini tanımadığını göstermektedir.

Benzer bir şekilde Kudüs Belediyesi'nin resmi sayfasında Arapça olarak "Belediyye Ur Şalim el-Kuds" yazmaktadır.¹⁶ Bu da İsrail'in "Kudüs" sözüne olumlu bakmadığının bir kanıtı olarak görülebilir. Tabi bunlar sembolik mesajlardır, daha önemli olarak Doğu Kudüs'te Yahudi mahallelerinin sayısını artırma ve şehrin Yahudileştirilme çabaları dikkate değer bir örnek olarak görünmektedir.

Aslında 1998'de dönemin Kudüs Belediye Başkanı Ehud Olmert şehrin sınırlarını Batı Şeria'da yani kurulması öngörülen Filistin topraklarına doğru genişletmeyi, bu bağlamda da o bölgede kurulmuş İsrail yerleşimleri olan Maaleh Adumim ve Givat Zeev'i belediye sınırlarına dolayısıyla İsrail devletinin topraklarına katmayı hedefliyordu.¹⁷ Böylelikle, yerel bir şehir planlamacılığı gibi gözükken bir kararın ulusal ve uluslararası etkileri olacak ve Filistinlilerin topraklarına doğru genişlemeci bir politika hayata geçirilecekti. Her ne kadar bu karar henüz uygulanmamış olsa da, uygulanması durumunda Batı Şeria'da artan İsrailli nüfusu orada bir oldubitti yaratmaya kolaylık sağlayabilecektir. Bu da yerleşimlerin tamamının veya çoğunluğunun İsrail'e "hukuki" olarak ilhakı anlamını taşır. İlâveten, fiili olarak yerleşimlerin zaten ilhak edildiği söylenebilir çünkü oralarda İsrailliler için İsrail kanunları geçerlidir.

¹⁶ <https://www.jerusalem.muni.il/ar/Pages/default.aspx> (erişim tarihi 15 Ekim 2017)

¹⁷ The Economist, "Tampering with Jerusalem", 27 Haziran 1998, 43.

Öbür taraftan şehrin nüfusundaki değişimler göz önüne alındığı zaman 19. yüzyıldan beri Yahudilerin nüfusunda bir artış gözlemlenmektedir. Ben-Arieh'e göre, 1840'ta toplam 13 bin kişinin yaşadığı Kudüs'te 5 bin Yahudi, 4 bin 500 Müslüman ve 3 bin 500 Hristiyan yaşıyordu.¹⁸ Ancak, Osmanlı kaynaklarına göre Kudüs kent merkezinde 1849 yılında toplam 11. 682 kişi yaşarken, Müslümanlar en kalabalık dini toplumu teşkil etmekte (6.148), onları sırasıyla Hristiyanlar (3.744), ve Yahudiler (1.790) izlemekteydi. Zaman içinde Yahudilerin sayısı arttı. Dolayısıyla, 1870'li yıllarda Müslüman nüfus 6.150 kişi ile aynı kalırken, toplam nüfus 14.358'e yükseliyor, Hristiyanlar 4.428 ve Yahudiler 3.780 kişiyle nüfuslarını artırıyordular.¹⁹

1881-1893 yılları arasındaki genel nüfus sayımına göre ise Kudüs kazası (merkezi de içeren belde, nahiye ve köylerin) nüfusu 81 bin idi. Bu toplam nüfusun 54 bini Müslümanlardan, 19 bini Hristiyanlardan, 7 bini ise Yahudilerden oluşmaktaydı.²⁰ Başka araştırmacılar ise farklı rakamlar vermektedirler. Mesela, Idinopulos 1896 yılında Kudüs'ün nüfusunun 28 bin Yahudi, 9 bin Müslüman ve 8.400 Hristiyan Arap'tan oluştuğu²¹ iddiasında bulunmaktadır. Fakat Tellioglu'na göre aynı yıl yapılan resmi nüfus sayımına göre Kudüs sancağında (yani Kudüs merkez dâhil olmak üzere Yafa, Gazze ve el-Halil'de) Yahudi nüfusu 11.222 kişiden müteşekkildir.²² Bu çelişkili rakamların bir sebebinin Ben-Arieh gibi yorumcuların verilerinin tahmini olmasından kaynaklandığını söyleyebiliriz. Zira 19. yüzyıl verilerinin tahmininde Avrupalı seyyahların seyahatnamelerinden

¹⁸ Ben-Arieh, Yehoshua, *Jerusalem in the Nineteenth Century* (Tel Aviv: MOD Books, 1989), 27.

¹⁹ Schölch, Alexander, "Jerusalem in the 19th Century (1831–1917 AD)," *Jerusalem in History*, ed. K. J. Asali, (New York: Olive Branch Press, 2000), 232.

²⁰ Schölch, *Jerusalem in the 19th Century*, 232.

²¹ Thomas Idinopulos, *Jerusalem: A History of the Holiest City as Seen Through the Struggles of Jews, Christians, and Muslims* (Chicago: Ivan Dee, 1994), 288. Ayrıca Bakınız Eliyahu Tal, *Whose Jerusalem* (Kudüs: International Forum, 1994), 94; 1914 yılında 45,000 Yahudi, 12,000 Müslüman ve 13,000 Hristiyan şehirde yaşamaktaydı Ben Arieh, *Jerusalem in the Nineteenth Century*, 78.

²² Ömer Tellioglu, *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, (İstanbul: Kitabevi Yay, 2015), 205.

oldukça istifade edilmektedir. Aynı dönemde şehri ziyaret eden seyyahların farklı veriler ortaya koyması ise Kudüs gibi önemli bir şehrin nüfusunun ortaya konulmasında tahminlerden daha fazla veriye ihtiyacımız olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Örneğin Schölch 1914 resmi nüfus verilerine dayanarak toplam nüfusun 120 bin olduğunu tespit edip sadece Kudüs kazasındaki Yahudi nüfusunu 18.190 olarak vermekte iken, Ben-Arieh bunu 45 bin olarak vermektedir. Ayrıca aynı tarihte şehirde 70 bin Müslüman ve 32 bin Hristiyan yaşamaktaydı.²³

20. yüzyılda göçe bağılı olarak Yahudilerin nüfusunda bir artış gözlemlenmektedir. 1922’de Filistin Mandası başlarken Kudüs’ün nüfusunun yüzde 54’ünün Yahudilerden oluştuğu²⁴ İngilizler tarafından yapılan nüfus sayımlarına yansımıştır. Buna göre Kudüs kent merkezinde toplam nüfus 62 bine ulaşırken, Müslümanlar 13 bin, Hristiyanlar 14 bin, Yahudiler ise 33 bin kişiydi.²⁵ Dolayısıyla, İngiliz kaynakları dikkate alındığında 1922 yılında Yahudilerin kent merkezinde çoğunluğu teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Tabi 1922’de yapılan nüfus sayımını Arapların boykot ettiğini ve çoğu bölgede bu sayıma katılmadığını eklemek gerekir. Çünkü Araplar sayıma katıldıklarında İngilizleri ve Siyonistleri tanıyacaklarını düşünmekteydiler. Ayrıca 1931 nüfus sayımı ile karşılaştırıldığında kadınların sayılmadığını da ifade etmeliyiz. İngilizlerin bu nüfus sayımını yapma sebepleri 1922-23 arasında kurmayı planladıkları yasama meclisini oluşturmak içindi. Bu nedenle Filistin vatandaşı olan herkesin sayıma katılması gerektiğini öne sürdüler. Bu sayımdan önce şöyle bir tanım getirdiler, herhangi bir ülkede yaşayan bir Yahudi Filistin’de yaşadığını bulunduğu ülkedeki Siyonist kuruma ya da İngiliz konsolosluğuna bir yazı ile beyan ederse Filistin vatandaşı

²³ Schölch, Jerusalem in the 19th Century, 232.

²⁴ Maya Choshen ve Naama Shahr, *Statistical Yearbook of Jerusalem*, (Shnaton Statisti li Yerushalayim 1994-1995), No.13.

²⁵ J.B.Barron, *Palestine Report and General Abstracts of the Census of 1922* (Jerusalem: Greek Convent Press, 1922), Bkz. Table III.

sayılmıştır. Buradaki asıl soru kaç kişinin Kudüs'te yaşamayı tercih ettiğine dairdir.²⁶

1931 nüfus sayımına göre ise Kudüs kent merkezinin toplam nüfusu 90 bin kişiye ulaşmış olup, Yahudiler 51 bin, Müslümanlar 20 bin, Hristiyanlar 18 bin kişiden müteşekkildi. Ancak eski şehirde Müslümanlar çoğunluğu oluşturmaktaydı. 25 bin kişilik nüfusun 12 bini Müslüman, 5 bini ise Yahudi'ydi. Yahudiler şehrin tamamında nüfusun yarısından fazlasına ulaşmışlardı.²⁷

1967 yılına gelindiğinde şehirdeki Yahudi oranı %70'lere kadar çıkmış²⁸ ancak son 20 yılda Arapların yüzdesi artmıştır. Bugün şehirde 600 bin civarında Yahudi yaşarken 310 bin Müslüman Filistinli ve 16 bin diğer dinlere mensup kişiler yaşamaktadır.²⁹ Nüfusu bir milyona yaklaşan şehirde Yahudiler çoğunluktadır. Ama geleneksel olarak Arap olan Doğu Kudüs'te bile Araplar yüzde 60'lık bir orana sahip iken geri kalan yüzde kırk Yahudilerden oluşmaktadır.³⁰ Sonuç olarak Kudüs şehrinin yüzde 40'a³¹ yakını Filistinli Araplardan oluşmaktadır, dolayısıyla yüksek doğum oranı da dikkate alındığında kentteki Filistinli varlığı da devam edecektir.

²⁶Charles D. Smith, *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, (Bedford/St. Martin's, 2007), 109. Gudrun Krämer, *A History of Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel* (Princeton University Press, 2008), 169 ve 214.

²⁷E. Mills, *Census of Palestine 1931, Population of Villages, Towns and Administrative Areas* (Jerusalem: Greek Convent and Goldberg Press, 1932), 40.

²⁸ Maya Choshen ve Naama Shahar, *Statistical Yearbook of Jerusalem*, 25. Tal, *Whose Jerusalem*, 190.

²⁹ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/population-of-jerusalem-1844-2009> (Erişim 2 Ekim 2017)

³⁰ <http://www.btselem.org/jerusalem> (Erişim 1 Ekim 2017), 1993 yılında Doğu Kudüs'teki Arap varlığı yüzde 28 idi, Jerome Segal, Shlomit Levy, Nader Izzat Said, ve Elihu Katz, *Negotiating Jerusalem* (Albany: State University of New York Press, 2000), 65.

³¹http://www.jerusalem-institute.org.il/upload/yearbook/2017/shnaton_C0117.pdf (Erişim 9 Ekim 2017). Bu araştırmaya göre Kudüs'te 2015 yılında % 62 Yahudi ve % 37 Arap yaşamaktaydı. Şehirde 542 bin Yahudi ve 323 bin Arap yaşamaktadır.

Filistin meselesinin çözümün önünde İsrail'deki sağ kesimin durduğuna ve Filistin devletinin kurulmasına soğuk baktığına şüphe yoktur. Likud Partisinin Başbakanı Binyamin Netanyahu (1996-1999 ve 2009-) her ne kadar 2009 yılında Bar Ilan Üniversitesinde yaptığı bir konuşmada iki devletli çözümü kabul ettiğini söylemişse de aynı zamanda Kudüs'ün İsrail'in başkenti olarak kalacağını da eklemekten geri kalmamıştır.³² Nitekim Netanyahu, 2015 seçimlerinden hemen önce Filistin devletinin kendi başbakanlığı döneminde kurulamayacağını ilan ederken³³ aslında gerçek niyetini de açıklamıştır. İşin doğrusu Netanyahu'nun ne Kudüs'ün bir kısmını Filistinlilere bırakmaya niyeti vardı, ne de Filistin devletinin kurulmasına izin verecekti.

İsrail Başbakanının özellikle sağ düşüncenin hâkim olduğu Bar Ilan Üniversitesinden bu mesajları vermesi önemli olsa da artık bu pozisyonundan geri adım attığını gözlemliyoruz. Ayrıca, bu üniversiteden iki akademisyenin Filistin devletinin bir emrivaki olduğu ancak egemenliğinin sınırlandırılması gerektiğini yazdıklarını da hatırlatmalıyız.³⁴ Bunların dışında her ne kadar Orta Doğu'daki tek demokrasinin İsrail olduğuna dair iddialar mevcut olsa bile, ülke uzun bir süredir liberal olmayan siyasi kararlar alan aşırı dinci ve milliyetçi-muhafazakâr partilerin kurdukları hükümetler tarafından yönetilmektedir. En önemli yaklaşımları da günümüz İsrail ve Filistin topraklarının tamamını kaplayan Eretz İsrail olarak adlandırdıkları vatan topraklarının kendi hâkimiyetleri altında olması gerektiğini düşünmeleridir. Ayrıca Kudüs'ün belediye sınırlarını şehrin doğu ve güneyinde, Batı Şeria'da bulunan Maaleh Adumim ve Guş Etzion gibi 150 bin yerleşimcinin yaşadığı bölgeye doğru genişleterek toprak ilhakı gerçekleştirmeye yönelik adımların planlandığı da dikkate

³²<https://www.haaretz.com/news/full-text-of-netanyahu-s-foreign-policy-speech-at-bar-ilan-1.277922>

³³<http://edition.cnn.com/2015/03/16/middleeast/israel-netanyahu-palestinian-state/index.html>

³⁴ Efraim Inbar ve Shmuel Sandler "The Risks of Palestinian Statehood, *Survival*, 39, 2, (1997): 23, 38,

alınmalıdır.³⁵ Bütün bunlardan çıkan sonuç, özellikle İsrail'deki sağ kesimin Batı Şeria'yı ve Doğu Kudüs'ü İsrail vatanı (Eretz İsrail) olarak algıladıkları³⁶ ve değerlendikleridir.

Arap pozisyonu

Arap devletlerince ve en önemlisi Filistinlilerce başkenti Doğu Kudüs olan bir Filistin devletinin kurulması ve topraklarının Batı Şeria ve Gazze Şeridini kapsaması öngörülmektedir. “Kudüs mücadelesinin” özünde her iki halk tarafından ebedi başkentleri olması talep edilen şehrin yeniden bölünmesini kimse istememektedir. Dolayısıyla Orta Doğu barışı için Kudüs meselesinin halli önem arz etmektedir.³⁷ Bir şehirde iki başkent olabileceğine örnek olarak Roma (İtalya ve Vatikan) gösterilmektedir. Buna göre Doğu Kudüs Filistin yönetimi altında, Batı Kudüs ise İsrail egemenliği altında iki ülkenin başkenti olabilir.³⁸

Filistinliler açısından Kudüs şehri 1988'de yılında ilan edilen Filistin Devleti'nin başkentidir. Ancak 1967'de yılında İsrail Kudüs'ü ele geçirdiğinde 6 kilometrekarelik bir alana yayılan şehir, zaman içinde belediye sınırlarının genişletilmesi ile 70 kilometrekareye çıkmıştır.³⁹ Ayrıca 1993'de yılında şehrin sınırları Batı'ya, yani İsrail'in 1967 hattı öncesindeki topraklarına doğru genişletilmiş,⁴⁰ ancak bu bölgedeki İsrail meşruiyeti sorgulanmadığı için siyasi bir sorun olmamıştır.

Aynı zamanda Doğu Kudüs'te faaliyet gösteren ve hükümet merkezi gibi çalışan Orient House ve diğer Filistin kurumları, Türkiye Başbakanı Tansu Çiller'in Kasım 1994 tarihindeki ziyaretinden sonra kademeli bir şekilde kapatılmıştır. Diğer bir deyişle Filistinlilerin Doğu

³⁵ Muriel Asseburg, “Shrinking Spaces in Israel”, *SWP Comments* 36, Eylül 2017, 1, 4.

³⁶ Umut Uzer, “İsrail'de Vatan ve Ulus Algısı”, *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7, Sayı 21, (Eylül 2017): 25-45.

³⁷ Sami Musallam. *The Struggle for Jerusalem: A Programme of Action for Peace*. (Kudüs: PASSIA, 1996), 1, 119.

³⁸ Musallam, *The Struggle for Jerusalem*, 126.

³⁹ Musallam, *The Struggle for Jerusalem*, 3-8.

⁴⁰ Martin Gilbert, *Jerusalem: Illustrated History Atlas* (Bnei Brak: Steimatzky, 1994), 123.

Kudüs'te siyasi faaliyet yapmaları yasaklanmıştır.⁴¹ Bu durum da bir önceki bölümde anlatıldığı gibi İsrail'in Kudüs'te başka bir egemenliğe veya siyasi faaliyete izin vermeyeceğinin kanıtlarından biridir.

Bu meseleye taraf olan Ürdün, 1967'de Doğu Kudüs'ü kaybetse de Filistin'deki kutsal mekânların, özellikle de Haremü'ş-Şerif'in hamisi olma rolüne devam etmektedir. Özellikle vakıflardaki etkisini sürdüren Ürdün, Batı Şeria'daki 950 caminin ve vakıfların çalışanlarının maaşlarını ödemeye devam etmekte ve Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra'nın bakım ve onarımını sağlamaktadır.⁴²

Ayrıca, Ürdün Hâşimi Krallığının eski veliaht prensi Hassan bin Talal, İsrail'in Kudüs üzerindeki taleplerinin dini-tarihi iddialarının ve uluslararası hukuku göz ardı eden bir yaklaşımın uluslararası toplum tarafından kabul edilmeyeceğini vurgulamıştı. Her ne kadar 1967'de İsrail kendi hukuk ve yönetimini Ürdün'den aldığı Doğu Kudüs'e genişlettiyse de ona göre bunun devletler hukukuna göre bir bağlayıcılığı yoktu.⁴³ Prens Hasan çözüm olarak Filistin'in başkentinin Arap Kudüs, İsrail'in başkentinin de şehrin İsraililerin yaşadığı semtlerinin olmasını gerektiğini vurgularken, İsrail ve Filistin'in yan yana yaşaması gerekliliği üzerinde durmaktadır. Ayrıca, dini alanların da Birleşmiş Milletler tarafından yönetilmesini önermiştir.⁴⁴

Mısır açısında ise, 1978'de İsrail ile Camp David Antlaşmalarını imzalayan Mısır Cumhurbaşkanı Enver Sedat, 19 Eylül 1978 tarihinde Kudüs'ün Arap kesiminin Batı Şeria'nın bir parçası olduğunu ve Arap egemenliği altında kalması gerektiğini açıklarken,⁴⁵ İsrail Başbakanı Menahem Begin ise ülkesinin 1967'de Kudüs'ün tek ve bölünmez olarak İsrail'in başkenti olduğuna dair kanun çıkarttığını hatırlatıyordu⁴⁶.

⁴¹ Musallam, *The Struggle for Jerusalem*, 14-15, 58.

⁴² Musallam, *The Struggle for Jerusalem*, 94, 97.

⁴³ Talal, *A Study on Jerusalem*, 7-28.

⁴⁴ Talal, *A Study on Jerusalem*, 49.

⁴⁵ Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 299.

⁴⁶ Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 300.

Buna mukabil, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 478 sayılı kararı ile İsrail'in 1980 Kudüs kanununu kınamış ve tüm üye devletlerin diplomatik misyonlarını başka bir yere taşımasını istemiştir. Bunun üzerine İsrail Dışişleri Bakanlığı BM'nin İsrail'in varlığına ve bağımsızlığına karşı düşmanlarının bir aracı haline dönüştüğü açıklamasında bulunuyordu.⁴⁷ İsrail'in Birleşmiş Milletlere karşı mesafeli duruşunu hala sürdürdüğünü vurgulamakta fayda var. Özellikle İnsan Hakları Konseyi ve UNESCO'ya karşı eleştirel yaklaşımları bulunduğu ve BM'nin alt organlarının kendilerine karşı önyargılı olduğuna dair güçlü bir şekilde inanmaya devam ettikleri aşikârdır.

Bütün bu tartışmalar sonucu, büyükelçilikleri zaten Tel Aviv'de olan ülkeler dışında, büyükelçilikleri Kudüs'te bulunan bazı ülkeler temsilciliklerini taşıma kararı alıyordu. Bu ülkeler arasında Hollanda bulunduğu gibi⁴⁸ Venezuela'nın da Birleşmiş Milletler kararı doğrultusunda büyükelçiliğini Kudüs'ten taşıması üzerine İsrail Dışişleri Bakanlığı bu kararı üzüntüyle karşıladığını ifade etmiş, bu kararın Arap devletlerinin baskısıyla alındığını ekleyip, "Kudüs'ün asırlardır İsrail'in başkenti olduğunu ve tek ve ebedi başkent olarak kalmaya devam edeceğini"⁴⁹ vurgulamıştır. Aslında yukarıdaki anlatımdan da anlaşılacağı üzere Kudüs meselesinin kurulacak bağımsız bir Filistin devleti ile yakından alakalı olduğuna şüphe yoktur.

15 Kasım 1988 yılında Cezayir'de Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) başkenti Kudüs-i Şerif (el-Kuds eş-şerif) olan Filistin devletinin kurulduğunu tüm dünyaya ilan etti. Bir ay sonra da BM Genel Kurulu 43/176 ve 43/177 sayılı kararlarla daha önce 1974 yılında FKÖ'ne gözlemci statüsü verdiğini ancak bağımsızlık kararını aldıktan sonra artık FKÖ yerine Filistin adının kullanılacağını karara bağlamıştır.⁵⁰

⁴⁷ Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 351-352.

⁴⁸ Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 353.

⁴⁹ Lapidoth, *The Jerusalem Question*, 321.

⁵⁰ *The Palestinian-Israeli Peace Agreement: A Documentary Record*, (Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies, 1994), 270, 301-303.

2012 yılında ise BM Filistin'i üye olmayan gözlemci devlet statüsüne yükseltmiş böylece fiili olarak Filistin Devleti bu uluslararası örgüt tarafından tanınmıştır.⁵¹ Neticede, 1988'den bugüne kadar Türkiye dâhil 130'dan fazla ülke Filistin Devleti'ni tanımakla beraber işgal altındaki topraklar sorununun bir parçası olan Filistin meselesi İsrail işgalinin devam etmesi sebebiyle fiilen çözülememektedir.

Birleşmiş Milletlerin Kudüs'e Yaklaşımı

Uluslararası toplum dediğimiz zaman büyük ölçüde Birleşmiş Milletlerden bahsettiğimizi belirtmek gerekir. Hem İngiliz mandası dönemindeki Peel Komisyonu hem 1947 yılında BM Filistin'i taksim planı ülkenin ikiye bölünüp yan yana yaşayan bir Arap, bir Yahudi devleti kurulmasını öngörüyordu. 1937 yılında Peel Komisyonu kararınca İngiltere kontrolü altındaki Filistin mandasındaki milliyetçi çekişmelere son vermek için bugünkü Batı Şeria, Beer Şeva, Negev Çölünü ve Gazze'yi kapsayan bir Arap devleti kurulacaktı. Yahudi Devleti ise Tel Aviv ve Haifa arasında daha çok Akdeniz kıyılarını kontrol edecekti. Ayrıca bu plana göre Kudüs ve Beytüllahim gibi Hristiyanlar için dini önemi bulunan bölgeler İngiliz kontrolünde kalmaya devam edecekti.⁵² 1947 BM taksim planına göre ise Yahudi Devleti'nin toprakları genişletiliyor ve Akdeniz kıyıları dışında Negev Çölü ve Kızıldeniz'e açılan daha sonra Eilat ismini alacak Um Raş Raş Yahudilere bırakılırken, Arap devleti ise Batı Şeria, Celile bölgesi, Lod, Ramle ve Gazze'yi kapsıyordu. Kudüs ise ayrı bir varlık olarak (corpus separatum) BM Vesayet Konseyi tarafından yönetilecekti.⁵³ Bu plana göre uluslararası yönetime bırakılan bölgede 105 bin Arap ve 100 bin Yahudi yaşarken, daha küçük bir bölge olan Kudüs belediye sınırları ise 100 bin Yahudi ve 65 bin Filistinli sakine sahipti.⁵⁴ Bu nüfus

⁵¹ <https://www.reuters.com/article/us-palestinians-statehood/palestinians-win-de-facto-u-n-recognition-of-sovereign-state-idUSBRE8AR0EG20121201> (erişim tarihi 10 Ekim 2017).

⁵² Itzhak Galnoor, *The Partition of Palestine: Decision Crossroads in the Zionist Movement* (Albany: State University of New York Press, 1995), 83.

⁵³ Galnoor, *The Partition of Palestine*, 284-285.

⁵⁴ Gilbert, *Jerusalem: Illustrated History Atlas*, 91.

farklılığının sebebi ayrı varlık olarak tanımlanan Kudüs'e Beytullahim gibi güneyindeki Arap şehirlerin dâhil edilmesi idi.

Fakat 1947 BM taksim planı Arap Birliği tarafından reddedilmiş⁵⁵ aynı zamanda Arap ülkeleri ve Türkiye bu plana Birleşmiş Milletlerde olumsuz oy vermiştir. Dolayısıyla bu örnek olayda da gördüğümüz gibi Türkiye'nin Filistinlileri desteklemesi ve Arap ülkeleri ile beraber hareket etmesi 1940'lı yıllara kadar geri gitmektedir.

Sonuç olarak şu noktaya dikkat çekmekte fayda var: Hem İngilizlerce hazırlanan Peel Komisyonu önerileri hem BM tarafından kabul edilen 1947 taksim planı Kudüs şehrini Beytullahim'i (Hz. İsa'nın doğduğu şehir olması sebebiyle) de kapsayacak şekilde ayrı bir yönetime tabi tutuyor, dolayısıyla bu şehri Araplara da, Yahudilere de vermiyordu.

1967'ye kadar ayrı ayrı da yaşasalar Kudüs'te 1949'da 84 bin Yahudi ve 42 bin Arap varken, bu rakamlar 1966'ya gelindiğinde 195 bine karşı 70 bin rakamlarına ulaşıyordu.⁵⁶ 1967'de Doğu Kudüs'ü ele geçiren İsrail burada hem şehrin surlar içindeki eski kesiminde Yahudilerin yerleşmesini teşvik etmiş, hem de şehrin güneyinde Gilo ve Talpiot, kuzeyinde de Ramot, Ramat Eshkol, Fransız Tepesi (French Hill- Givat Tsarfatit), Pisgat Zeev ve Neve Yaakov gibi mahalleler kurmuştur.⁵⁷

1967 yılında Doğu Kudüs'ün İsrail'in eline geçmesi üzerine BM Güvenlik Konseyi aldığı birçok kararla uluslararası toplum açısından hala Kudüs'ün ayrı bir statüye sahip olması gerektiğini ve bu pozisyonun resmen BM tarafından desteklendiğini ortaya koymuştu. 252 (1968) sayılı kararla İsrail'in hukuki ve idari adımlar ile şehrin statüsünü değiştirme çabasının geçersiz olduğu açıklanırken 267 sayılı kararla İsrail'in bu çabaları da kınanmıştır. 1969 yılında Avustralyalı fanatik Hristiyan bir saldırının Mescid-i Aksa'yı kundaklama

⁵⁵ Galnoor, *The Partition of Palestine*, 286.

⁵⁶ Gilbert, *Jerusalem: Illustrated History Atlas*, 101.

⁵⁷ Gilbert, *Jerusalem: Illustrated History Atlas*, 123.

teşebbüsü de 271 (1969) sayılı kararla kınanırken, kutsal mekânların zarar görmesinin uluslararası barış ve güvenliği tehlikeye düşürdüğü ifade edilmişti.⁵⁸ Ayrıca BM Genel Kurulu tarafından 1975 yılında kurulan Filistin Halkının Devredilemez Hakları İcra Komitesi 1976 yılında bağımsız Filistin Devleti'nin kurulmasının Filistin halkının devredilemez ve doğal bir hakkı olduğunu karara bağlamıştır.⁵⁹

Daha yakın dönemde Birleşmiş Milletler'in İsrail'in 1967 yılında işgal ettiği toprakların İsrail'in parçası olarak kabul edilmediğine dair aldığı birçok kararı olduğuna dikkat çekilmelidir. Özellikle 20 Temmuz 1979 tarihli 452 sayılı kararda BM Güvenlik Konseyi İsrail'in "işgal altındaki Arap topraklarındaki yerleşimlerinin kanuni geçerliliği" olmadığı ve 1949 tarihli Cenevre Sivillerin Savaş Zamanı Korunması Konvansiyonunu ihlal ettiğini belirlemişti. Ayrıca "Kudüs dâhil işgal altındaki Arap topraklarında" uygulanan yerleşim politikalarından endişe duyduğunu bildiriyor ve bu durumun Orta Doğu'da barışçıl bir çözüme ulaşmanın önünde "ciddi sonuçlar" doğuracağını ifade ediyordu. Kudüs'ün belirlenmiş bir statüsü olduğunu da vurgulayan Güvenlik Konseyi, kutsal mekânların dini ve manevi önemine dikkat çekmiştir. Sonuç olarak İsrail'in "Kudüs dâhil 1967'den beri işgal ettiği Arap topraklarında" yerleşimler inşa etme ve planlama girişimlerini acilen durdurmasını talep ediyordu. Güvenlik Konseyi'nde 14 üye bu tasarıyı desteklerken ABD çekimser kalmıştı.⁶⁰ Bu kararın önemi Kudüs'ü Batı Şeria, Gazze Şeridi, Sina Yarımadası ve Golan Tepeleri gibi işgal altındaki Arap toprakları olarak betimlemesi ve İsrail'in buralarda yerleşimler kurmayı durdurmasını talep etmesidir.

BMGK'nın 465 (1980) sayılı kararı ise, BM kararlarında ve uluslararası antlaşmalarda yaygın olan bazı ifadeleri tekrar ediyor, yerleşimler politikasının Orta Doğu'da kapsamlı, adil ve kalıcı bir barışın tesisinin önünde ciddi sonuçları olacağını ilan ettikten sonra, İsrail'in el-Halil Belediye Başkanı Fahd Qawasme'nin GK'ne hitaben

⁵⁸ *The Status of Jerusalem*, 19-22, 26.

⁵⁹ *The Status of Jerusalem*, 24.

⁶⁰ *Resolution 452 (1979) of 20 July 1979*, 8-9.

konuşma yapmasını engellemek için ülke dışına çıkmasına izin vermemesini kınıyordu. Ayrıca “Kudüs dâhil işgal altındaki Filistin ve diğer Arap topraklarının” fiziki karakterini, nüfus yapısını ve kurumsal yapı veya statüsünü değiştirmeye yönelik atılan adımların kanuni bir geçerliliğinin olmadığına karar veriyor ve İsrail nüfusunun bir kısmının ve yeni göçmenlerin bu topraklara yerleştirilmesinin 4. Cenevre Konvansiyonunun ihlali olduğunu tekrarlıyordu. Dolayısıyla bu yerleşimlerin tahliye edilmesi ve yeni yerleşimler kurulmasından imtina edilmesi konusunda ısrarcı olmuştur.⁶¹ Bu kararda da Kudüs’ün işgal altında olduğu vurgulanarak İsrail’in bu şehirde ve diğer topraklarda değişiklik yapmaması gerektiği ifade edilmiştir.

Yine 1980 yılında Güvenlik Konseyi’nin aldığı 478 sayılı kararda ise İsrail’in Kudüs kanunu eleştirilerek kınanmış ve geçersiz ilan edilmiştir. Bu kanunun Kudüs’ün statüsünü değiştirdiğini ifade ederken yukarıdaki bölümde açıkladığım gibi doğru bir tanımlamada bulunmuyordu. Ancak önemli bir karar olarak şehirde bulunan tüm ülkelerin diplomatik misyonlarını Kudüs’ten taşınması gerektiğini talep ederken, güç kullanarak toprak kazanımının kabul edilemez olduğunu ifade ediyordu. Bu kararda da 14 olumlu oya karşılık, ABD çekimser kalmıştı.⁶² Daha önce de tartıştığım gibi İsrail açısından Kudüs’ün statüsünde bir değişiklik söz konusu değildi zira İsrail kurulduğundan beri ona başkent olarak hizmet vermekteydi. Doğu kısmı ise 1967 savaşının sonunda ilhak edilmişti ama 1980 tarihli Kudüs kanunu hem ülke içindeki mutabakatı hem de tüm dünyaya milliyetçi Likud Partisinin Başbakanı Menahem Begin tarafından durumu ilan etmek ve aynı zamanda Sina Yarımadasını tahliye kararı almışken bir denge oluşturmak için çıkarılmıştı.

Son olarak, 23 Aralık 2016 tarihinde 2334 sayılı kararda BM Güvenlik Konseyi artık Kudüs yerine Doğu Kudüs’ten bahsetmekte ve şehrin bu kısmı ve diğer “Filistin topraklarında” yerleşimlerin genişletilmesini, İsraillilerin buraya yerleştirilmesini, toprak

⁶¹ Resolution 465 (1980) Adopted by the Security Council at its 2203rd meeting on 1 March 1980, 1-2.

⁶² Resolution 478 (1980) of 20 August 1980, 1-2.

kamulaştırılmalarını, evlerin yıkılmalarını ve Filistinli sivillerin yerlerinden edilmesini kınamaktaydı. Ayrıca yerleşim faaliyetlerinin iki devletli çözümü tehlikeye attığını da vurgulayan konsey, İsrail ve Filistin'in iki demokratik devlet olarak yan yana barış içinde güvenli ve tanınmış sınırlar içinde yaşamasını öngörmekteydi. Fakat alandaki gelişmelerin tek devletli bir gerçeği ortaya çıkardığına dair uyarıda da bulunuyordu. Daha da dikkat çekici olan, Doğu Kudüs dâhil 1967 yılından itibaren işgal edilen Filistin topraklarındaki yerleşimlerin hukuki olmadığının ve bütün bu bölgede "doğal büyüme" de dâhil her türlü İsrail yerleşim faaliyetlerinin dondurulmasının önemi üzerinde de durmuştu. Tarafların kabul ettikleri dışında 1967 hattında herhangi bir değişikliği tanımadığını da vurgulayan GK, bütün BM üyesi devletlere İsrail Devlet'inin toprakları ile 1967 yılında işgal edilmiş topraklar arasında ayırım yapması gerektiğinin önemini hatırlatıyordu. Sonuç olarak müzakereler yoluyla toprağa karşı barış prensibi temelinde iki devletli çözümü hedef olarak ortaya koymuştu.⁶³ Bu karar da 14 olumlu oya karşılık ABD'nin çekimser oyuyla geçmişti.⁶⁴

2334 sayılı kararın önemi önceki kararlar gibi genel itibariyle Kudüs'ten bahsetmeyip, 1967 yılında İsrail'in işgal ettiği ve tarihi ve dini olarak önemli olan Doğu Kudüs'e atfı yapmasıydı. Bütün BM kararlarından çıkan sonuç, uluslararası toplumun Filistin meselesini ciddi bir işgal altında topraklar sorunu olarak tanımladığı ve bu sorunun çözülmesi için bir Filistin Devleti kurulması gerektiğine inandığı yönündedir. Ancak bu da İsrail'in Kudüs mutabakatına uymaması sebebiyle bu ülkeyi BM ve diğer uluslararası kuruluşlarla çelişkili bir pozisyona sokmaktadır.

Sonuç: Çözüm önerileri

Kudüs şehri hem İsrail hem Filistin tarafından başkent olarak talep edilmesi sebebiyle çözülmesi son derece zor bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Çözüm önerileri genellikle şehrin batı kısmının

⁶³ Resolution 2334 (2016) Adopted by the Security Council at its 7853rd meeting on 23 December 2016, 1-3.

⁶⁴<https://www.theguardian.com/world/2016/dec/23/us-abstention-allows-un-to-demand-end-to-israeli-settlements> (Erişim Tarihi 7 Ekim 2017)

İsrail'in, doğu kısmının ise Filistin'in başkenti olarak tanınmasını öngörmektedir. Bir öneriye göre Batı Kudüs İbranice adıyla *Yeruşalayim* olarak adlandırılacak, surlar içindeki eski şehrin ve Doğu Kudüs'ün Yahudi mahallelerini de kapsayacak, Doğu Kudüs ise eski şehrin Müslüman mahallerini ve surlar dışındaki Arap semtlerini içine alacaktır. Haremü's-Şerif'teki camilerde egemenlik Filistinlilerde, ama binaların dışında egemenliğin Allah'ın olması öngörülürken, İsrail ise Ağlama Duvarında egemenliğe sahip olacaktır. Diğer taraftan Zeytindağı'nda da egemenliğin Allah'a ait olduğuna dair bir çözüm önerisi getirilmiştir. Dolayısıyla paylaşılamayan bölgeler her iki halkın tam hâkimiyetinde olmayacak, sembolik olarak ilahi gücün kontrolünde kalacaktır.⁶⁵ Bu tabi sembolik bir deklarasyon ve ara çözüm olarak teklif ediliyordu.

Bu önerileri getiren akademisyenlerin yaklaşımındaki ilginç nokta, Kudüs'ü bir bütün olarak algılamayıp şehri önemli ve önemsiz bölgelere ayırmaları olmuştur. Bir araştırmaya göre İsraillilerin yüzde 45'inin kentin Arap kesiminde (özellikle Şuafat, Beit Hanina gibi) Filistin egemenliğini kabul edebilecekleri söz konusu iken, Filistinlilerin çoğunluğuna göre Doğu Kudüs kendi egemenlikleri altında olursa, Batı Kudüs'ün İsrail'in toprakları olmasını kabul edebilecekleri ortaya çıkmıştır.⁶⁶ Ancak asıl anlaşmazlık şehrin surlar içinde kalan eski kısmında, orada da özellikle Mescid-i Aksa ve Kubbetü's-Sahra'nın bulunduğu Haremü's-Şerif ile Ağlama Duvarında düğümlenmektedir. Batı Duvarı (İbranice'de Ha Kotel Ha-Maaravi) olarak da anılan Ağlama Duvarı İsraillilerin % 99'unca Kudüs'ün bir parçası olarak tanımlanarak önemli olarak adlandırılmakta, yüzde 97'si ise Kudüs'ün İsrail'in sembolü olduğunu ifade ederek şehrin eski kısmını Kudüs'ün parçası olarak nitelemektedir. Ayrıca Yahudilerin % 80'lik kesimi de şehrin Filistin'in başkenti olarak kabul edilemeyeceğini ifade ederken, buna karşılık surlar dışında kalan Şeyh Cerrah gibi mahalleri vazgeçilmez bulanların önemi % 50'lerde kalmaktadır.⁶⁷ Dolayısıyla İsrail

⁶⁵ Segal, *Negotiating Jerusalem*, 213.

⁶⁶ Segal, *Negotiating Jerusalem*, s. viii.

⁶⁷ Segal, *Negotiating Jerusalem*, 8-9, 11.

toplumunda Kudüs mutabakatı olarak tanımlayacağımız bir durum mevcuttur ki bu da şehir bölünmeden, devletlerinin başkenti olması yönündedir. Buna rağmen yukarıda da çıkan rakamlara göre Arap mahallerinde Filistin egemenliği kurulmasına daha sıcak bakabilmektedirler.

Filistinler ise Batı Duvarı ve Yahudi mahallerini o kadar önemli olarak görmemekte, oradaki İsrail'in varlığının devamına kendilerinin başkenti Doğu Kudüs olan bir Filistin Devleti'nin kurulması durumunda kabul edebileceklerini söylemektedirler. Ayrıca bazı bölgeler için "Egemenlik Allah'ındır" (çözümüne sıcak bakabilecekleri de gözlemlenmektedir.

Ancak diğer yandan, Filistinliler arasında daha soyut olarak Kudüs'ten hiç taviz verilmemeli diyenlerin oranı da çok yüksektir⁶⁸ ki bu bulgu daha da karamsarlığa yol açmaktadır. Ama genel prensiplerden spesifik konulara ve mahallelere geldiğimiz zaman taraflar taviz vermeye daha açık gözükmemektedirler.

Bütün bu tartışmalardan çıkan sonuç Kudüs meselesinin şehrin paylaşılması ile çözülebileceğidir. Ancak bu çözüm önerisi İsrail hükümeti ve halkı tarafından kabul edilmediğinden dolayı bu sorunun, dolayısıyla Filistin sorununun çözümü yakın zamanda olası gözükmemektedir. Doğu Kudüs ve Batı Şeria'da İsraili nüfusun artması da İsrail'in bu bölgeleri terk etmemeye yönelik politikalarının bir göstergesidir. Doğu Kudüs'ü işgal etmiş olan İsrail'in Batı Şeria'nın tamamını değilse bile orada bulunan yerleşim birimlerinin bir kısmını ilhak etmesi şaşırtıcı olmayacaktır. Bu durum İsrail'in Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği gibi uluslararası örgütler ve birçok Müslüman ülke ile ilişkilerini daha da fazla sıkıntıya sokacaktır. Neticede birlikte yaşama modelinin hayata geçirilebileceği bir sistemin kurulması bütün tarafların hafızalarının yenilenmesi için elzemdir.

⁶⁸ Segal, *Negotiating Jerusalem*, 36-37.

KAYNAKÇA

Birleşmiş Milletler Dokümanları

BM Güvenlik Kurulu Kararları: 452, 465, 478, 2334.

The Status of Jerusalem. Prepared for, and under the guidance of, the Committee on the Exercise of the Inalienable Rights of the Palestinian People. New York: 1979.

İngiliz Hükümetinin Vesikaları

British Mandate: A Survey of Palestine, prepared by the British Mandate for UN prior to proposing the 1947 partition plan.

J.B.Barron, *Palestine: Report and General Abstracts of the Census of 1922*. Taken on the 23rd of October 1922, Compiled Jerusalem: Greek Convent Press.

<https://ia802602.us.archive.org/29/items/PalestineCensus1922/Palestine%20Census%20%281922%29.pdf>

E. Mills, *Census of Palestine 1931: Population of Villages, Towns, and Administrative Areas*. Jerusalem: Greek Convent Press, 1932.

<https://ia800304.us.archive.org/18/items/CensusOfPalestine1931.PopulationOfVillagesAndAdministrativeAreas/PalestineCensus1931.pdf>

Araştırma Eserler

Ben-Arieh, Yehoshua. *Jerusalem in the Nineteenth Century*. Tel Aviv: MOD Books, 1989.

Choshen, Maya ve Naama Shahar. *Statistical Yearbook of Jerusalem (Shnaton Statisti liYerushalayim)*, No.13, 1994-1995.

D. Smith, Charles. *Palestine and the Arab-Israeli Conflict: A History with Documents*, Bedford/St. Martin's, 2007.

Eldad, Israel ve Aryeh Eldad. *The Challenge of Jerusalem: Betwixt Thicket and altar*. Simanei Dfus. Basım yeri ve tarihi yok.

Engin, Vahdettin. *Pazarlık: İkinci Abdülhamid ile Siyonist lider Dr.Theodore Herzl arasında geçen "Filistin'de Yahudi Vatanı" görüşmelerinin gizli kalmış belgeleri*. İstanbul: Yeditepe, 2010.

Galnoor, Itzhak. *The Partition of Palestine: Decision Crossroads in the Zionist Movement*. Albany: State University of New York Press, 1995.

Gilbert, Martin. *Jerusalem: Illustrated History Atlas*. Bnei Brak: Steimatzky, 1994.

Hasan bin Talal. *A Study on Jerusalem*. Londra: Longman, 1979.

Hirsch, Moshe. Deborah Housen-Couriel ve Ruth Lapidoth. *Whither Jerusalem? Proposals and Positions Concerning the Future of Jerusalem*. Lahey: Martinus Nijhoff Publishers, 1995.

Idinopulos, Thomas. *Jerusalem: A History of the Holiest City as Seen Through the Struggles of Jews, Christians, and Muslims*. Chicago: Ivan Dee, 1994.

Krämer , Gudrun. *A History of Palestine: From the Ottoman Conquest to the Founding of the State of Israel*, Princeton University Press, 2008.

Lapidoth, Ruth ve Moshe Hirsh. *The Jerusalem Question and its Resolution: Selected Documents*. Dordrecht: Martinus Nijhoff Publishers, 1994.

The Palestinian-Israeli Peace Agreement: A Documentary Record. Washington, D.C.: Institute for Palestine Studies, 1994.

McCarthy, Justin. *The population of Palestine: Population History and Statistics of the late Ottoman Period and the Mandate*. New York: Columbia University Press, 1990.

Musallam, Sami. *The Struggle for Jerusalem: A Program of Action for Peace*. Kudüs: PASSIA, 1996.

Schölch, Alexander. "The Demographic Development of Palestine 1850-1882", *International Journal of Middle East Studies*, 17/4, (November 1985): 485-505

_____. "Jerusalem in the 19th Century (1831–1917 AD)," in *Jerusalem in History*, ed. K. J. Asali, 228-248. New York: Olive Branch Press, 2000.

Segal, Jerome, Shlomit Levy, Nader Izzat Said, ve Elihu Katz. *Negotiating Jerusalem*. Albany: State Universtiy of New York Press, 2000.

Tal, Eliyahu. *Whose Jerusalem*. Kudüs: International Forum, 1994.

Tellioğlu, Ömer. *Filistin'e Musevi Göçü ve Siyonizm*, İstanbul: Kitabevi Yay, 2015.

Uzer, Umut. "İsrail'de Vatan ve Ulus Algısı", *TYB Akademi: Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 7, Sayı 21, Eylül 2017.

_____. *Jerusalem: A Study on the Holy City within the Context of the Arab-Israeli Conflict*. Uluslararası İlişkiler Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara: ODTÜ, 1997.